

LOUIS-JACQUES-MANDÉ DAGUERRE VE CHARLES MARIE BOUTON’UN DİORAMASI VE TARİHSEL KÖKENLERİ

Burcu BÖCEKLER*

Özet

Diorama, Louis-Jacques-Mandé Daguerre ve Charles Marie Bouton tarafından icat edilmiştir. Diorama kelimesi, Yunanca “bir uçtan bir uca” anlamına gelen dia ve “sahne-manzara” anlamına gelen -orama kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Diorama’da Louis-Jacques-Mandé Daguerre ve ortağı ressam Charles Marie Bouton tarafından camera obscura ile yapılan resimler Diorama’daki karanlık bir salonda sergilenir. Sergilenen resimlerin konusunu kent görünümleri, Gotik katedraller, çığ düşmesi, liman sahneleri ve yangınlar oluşturur. Diorama’nın temel amacı, farklı ışık ve filtre sistemleri ile izleyiciye hareket ve zaman algısını vermektir.

Bu çalışmada, öncelikle Diorama’dan önce gerçekleştirilen gösterilerin tarihi incelenecektir. Ardından Diorama’nın tarihi, Diorama’daki sergileme sistemi ve Diorama’da sergilenen resimler anlatılacaktır.

Anahtar kelimeler: Louis-Jacques-Mandé Daguerre, Panorama, Diorama, Eidophusikon, yanılısama, Charles Marie Bouton.

Abstract

Louis-Jacques-Mandé Daguerre and Charles Marie Bouton’s Diorama and Its Historical Origins

Diorama was invented by Louis-Jacques-Mandé Daguerre and Charles Marie Bouton. Diorama consists from two Greek words: dia which means “through” and –orama which means “scene-sight”. Paintings painted with camera obscura by Louis-Jacques-Mandé Daguerre and his partner painter Charles Marie Bouton. These paintings were exhibited in dark hall in Diorama. The subjects of the displayed paintings are Gothic cathedrals, avalanche falling, harbour views and fires. Primary purpose of Diorama, give to audience time and motion perception with different light and filter systems.

* Arş. Gör. Dr. Burcu BÖCEKLER, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Fotoğraf ve Video Anasanat Dalı, İstanbul-TÜRKİYE; E-mail: burcubocekler@gmail.com

Firstly, in this study, will be examined short history of displays before Diorama. After, will be explained history of Diorama, exhibition system in Diorama and exhibited paintings in Diorama.

Keywords: Louis-Jacques-Mandé Daguerre, Panorama, Diorama, Eidophusikon, Illusion, Charles Marie Bouton.

1. GİRİŞ

Diorama, karanlık bir salonda büyük bir tuval üzerindeki resme farklı ışık ve renkli filtre sistemlerinin uygulandığı bir gösteri çeşididir. Bu ışık ve filtre sisteminin temel amacı izleyiciye zaman ve hareket izlenimi verebilmektir. Bu gösteri sırasında seyircinin bir çığ düşmesine, gündülden geceye geçişe ve ya yağmurdan güneş açmasına tanıklık etmesi amaçlanır. Bu illüzyonistik tiyatro olarak tanımlanabilecek gösteri, Louis-Jacques-Mandé Daguerre (1787-1851) ve Charles Marie Bouton (1781-1853) tarafından icat edilmiştir¹. Diorama gösterisinin amacı izleyicileri bu ışık oyunları ile etkilemek, dünyadaki gerçeklikten kopmalarını sağlamaktır. Bu sebeple bu gösterinin yapıldığı bina bu amaca uygun tasarlanmıştır. Diorama'da izleyiciler öncelikle karanlık bir koridordan geçerler. Bu koridordan geçen seyirciler karanlık bir salona ulaşırlar. Bu salonda ise resimlerin gösterimi yapılır. Daguerre tarafından camera obscura ile 14 x 22 metre boyutundaki tuvalere resmedilen sahneler, camera obscuranın bir eğlence ve gösteri için kullanımında en son ve başarılı noktayı temsil eder. Fotoğraf ve camera obscura ile ilgili çalışmalarına 1820'li yıllarda başlayan Daguerre'in bu çalışmalarının onun Diorama'da başarı kazanmasında etkisi vardır. O; camera obscura sayesinde gerçeğe uygun resimler yapabilmiş, bu da resimlerin Diorama'daki etkileyciliğini arttırmıştır.

Diorama, önce Paris'te ve Londra'da, ardından Avrupa'nın diğer kentlerinde açılmıştır. Diorama'nın 1822'deki açılışında Panorama'nın büyük etkisi vardır. 1787'de Robert Barker tarafından icat edilen panorama, 360 derecelik tam dairesel resimlere ve bu resimlerin sergilendiği binalara verilen isimdir. Robert Barker, 1785 yılında Edinburgh'un 360 derecelik bir resmini yapmış bu resmi Doğaya Bakış (La Nature a Coup d'Oeil) olarak tanımlamıştır. Bu, bir kentin/manzaranın/olayın kesintisiz görünümünü sunan resim türü daha sonra Panorama olarak adlandırılmaya başlanmıştır². Özel olarak inşa edilen dairesel (rotondo) binalarda sergilenen bu resimler 18. yüzyıl sonundan 19. yüzyıl sonuna kadar Avrupa'da büyük ilgi görmüştür. İlk panorama 1793'te Londra Leicester Meydanı'nda açılmıştır³. Panorama'da izleyiciler karanlık merdivenlerden çıkıp binanın ortasında yer alan seyir platformuna ulaşırlar ve kendilerini çepeçevre saran bir başka gerçeklik ile karşılaşırlar⁴. Kesintisiz bir manzara sunan bu yeni resim türü izleyicilerin bir ücret karşılığında hem hoşça vakit geçirip bir

¹ <http://daguerre.org>, 11 Kasım 2015.

² Comment, 1999, 7.

³ Hyde, 1988, 58; Oettermann, 1997, 103.

⁴ Oettermann, 1997, 49.

şeyler öğrenmelerine hem de adeta başka bir yere yolculuk yapmalarına izin veren yeni bir seyir ritüeli olarak büyük ilgi çekmiştir.

18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl boyunca adının sonuna *-orama* konularak çeşitli gösteriler icat edilmiştir. Panorama'dan sonra gelen icatlar, izleyicilere onu hatırlatması için sonuna *-orama* konularak adlandırılmıştır. Panorama'dan önce icat edilen eğlenceler de panoramanın popülerliğinden yararlanmak için yine sonuna *-orama* konularak adlandırılmışlardır⁵. Daguerre'in *Diorama* adını verdiği ışık yardımı ile yaptığı bu gösteri ise panoramadan sonra icat edilen, panorama ile eş zamanlı olarak devam eden bu gösteri örneklerinden ve en başarılı olanlardan bir tanesidir. Diorama'da Panorama'dan farklı olarak izleyiciye hareket ve zaman algısını verir⁶. Diorama, Daguerre'in ışık/gölge, renk, perspektif, resim ve temsil konularındaki yeteneğini ve dehasını ortaya çıkaran, 19. yüzyılın sinema öncesindeki en önemli seyir ritüellerinden bir tanesidir. Kariyerine küçük yaşlarda Paris'te ressam olarak başlayan Daguerre, Diorama ile büyük başarı kazanmış, fotoğrafın keşfi ile tüm dünyada tanınır bir kişi haline gelmiştir. Daguerre'in Paris'te Pierre Prevost (1764-1823) adlı panorama ressamına asistanlık yapması onun Diorama'yı düşünüp hayata geçirmesinde etkili olmuştur⁷.

2. DİORAMA'DAN ÖNCEKİ GÖSTERİLER

Diorama, içinde birçok yenilik barındıran bir seyir ritüeli olsa da kendisinden önceki seyir ritüellerinden bazı izler barındırmaktadır. Diorama'dan önce de gerek gölge oyunlarının prensibi ile yapılan gerekse camera obscura ile gerçekleştirilen çeşitli gösteriler mevcuttu. Bunlar 17. ve 18. yüzyılda Avrupa'da büyük ilgi görmüştü.

Fransa ve İngiltere'de Diorama'dan önce de ışık ve ses efektleri ile gerçekleştirilen, seyircilerin hoşça vakit geçirmesini amaçlayan gösteriler vardı. 18. yüzyılda bu yöntem ile yapılan gösteriler İngiltere'de Drury Lane Tiyatrosu'nda ve Vauxhall Garden'da yapılmaktaydı. Bu gösterilerin bir kısmı gölge oyunu prensibiyle saydam bir perde ve ardından mum ile aydınlatılarak yapılmaktaydı. Bu tarz gösterilerin en ünlüleri Spectacles de Decoration, ve Eidophusikon'dur⁸.

Bu gösterilerin diğer bir kısmı ise camera obscura ile gerçekleştirilmekteydi. Camera Obscura'nın, Rönesans'tan 19. yüzyıla kadar çok çeşitli kullanımları olmuştur. Bilim adamları tarafından gökbilim araştırmaları için, sanatçılar tarafından çizim ve eskiz yapabilmek, gözlem yapıp manzaraları çizebilmek, figürleri büyültüp küçültebilmek için kullanılmıştır. Camera Obscura'nın bir diğer kullanım alanı ise fantastik temsiller düzenlemedeki kullanımındır. Bu tarz gösterilerin en ünlüleri *Büyülü Fener (Lanterna Magica)*, *Fantazmagorya (Phantasmagoria)*, *Gösteri Kutusu (Show Box: Moonshine transparencies)* ve *Diaphonarama*'dır.

⁵ Oetterman, 1997, 67, 156.

⁶ Oetterman, 1997, 70.

⁷ Pinson, 2008, 363.

⁸ Hyde, 1988, 109.

Bütün bu temsiller seyircilere farklı duygular yaşatmıştır. İzleyiciler bir yandan güzel vakit geçirmiş, diğer yandan seyahat izlenimi yaşamıştır. Diğer yandan Fantazmagorya'da olduğu gibi hayaletler ve canavarlar gibi gotik konular ile ilgili temsillerde ise korku hissi yaşamışlardır.

Spectacles de Decoration:

Mimar, ressam ve sahne tasarımcısı olan Jean Nicolas Servandoni (1695-1766)'nin *spectacles de decoration* adını verdiği manzara resimleri dönemin başarılı temsillerinden bir tanesidir. Çeşitli manzara resimlerinin bir tuval üzerine resmedilerek bir grup insana gösterilmesi şeklinde gerçekleşir. Perspektif ve ışığın çok etkileyici şekilde kullanılması ile izleyiciler güçlü gerçeklik illüzyonu yaşamıştır. Servondini'nin bu manzara resimleri Paris'te 1738-1742'de ve 1750'lerde sergilenmiştir. Servondini'nin sergilediği resimlerinden bir tanesi Roma'daki St. Peter's Bazilikası'na ait olandır. Bu resim birkaç tuvalin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur ve yaklaşık 14 x 21 metre ölçülerindedir. İzleyicilerin kendilerini adeta bazilikadaymış gibi hissetmeleri için Servandoni resme zaman zaman üç boyutlu rölyefler, figürler, yatay ve dikey ışık etkileri eklemiştir⁹. Günümüze herhangi bir görsel ulaşmamıştır.

Eidophusikon:

Sahne tasarımcısı ve ressam *Philippe Jacques de Louthembourg (1740-1812)*'e ait olan *Eidophusikon (Representation of Nature, Various Imitations of Natural Phenomena, represented by Moving Pictures)* ise ışık ve ses efektleri kullanılarak oluşturulan başka bir gösteri çeşididir. Eidophusikon, *bakış (sight)*, *doğa (nature)* ve *görüntü (image)* kelimelerinden oluşmaktadır¹⁰. Ses ve ışık kullanılarak gerçekleştirilen bu gösteri ilk kez 26 Şubat 1781 tarihinde Louthembourg'un Leicester Meydanı, Lisle Caddesi'ndeki evinde izleyici ile buluşmuştur. Bu gösteriye Louthembourg'un kendi bestelediği parçaların çalındığı piyano da eklenmiştir. Bunun yanı sıra, bu gösterinin en önemli özelliği gerçeklik illüzyonunun güçlendirilmesi için birçok efektin uygulanmasıdır. Öncelikle resim tek büyük bir parça tuval ve kanat olarak adlandırılabilen başka parçalar üzerine resmedilmiştir. Gerektiğinde bu tuvaler değiştirilmiş ve oynatılmıştır. Bulutlar oynatılan tuvaler arasındadır. Bulutlar uzun bir şerit tuval üzerine resmedilir ve iki yandaki halatlar ile hareket ettirilir. Diğer yandan resmin konusuna bağlı olarak resmin ön planına maketler yerleştirilir. Louthembourg gösterisinin ikinci sezonunda *Argand Lamp* adı verilen ve 1780 yılında Aimé Argand (1750-1803) tarafından patenti alınan gaz lambası kullanarak bu gösterisinde ışığın daha etkili olmasını sağlamıştır¹¹.

Günümüze, Eidophusikon gösterisini betimleyen bir suluboya resmi ulaşmıştır. Edward Francis Burney (1760–1848) tarafından resmedilen 1782 tarihli bu eser günümüzde British Museum'da yer almaktadır. **(Resim 1)** Bu resimde Eidophusikon'un

⁹ Heybrock'dan aktaran, Oetterman, 1997, 70.

¹⁰ Nicoll ve Rosenfeld, 1981, 118.

¹¹ Altick, 1978, 121-124.

Resim 1- Edward Francois Burney, Eidophusikon Çizimi, 1782, British Museum.

Sahnenin iki yanında iyonik başlıklı ikişer sütun yer almaktadır. Sahne yaklaşık 304 cm genişliğinde, 182 cm yüksekliğinde ve 243 cm derinliğindedir. Louthembourg, haftada üçer kez temsil yapmıştır. Bu temsiller yılda iki ayrı sezondur ve her sezon konu değişir. Sergilenen ve büyük ilgi gören resim grubunun ilki şöyledir: 1. *Şafak Vakti (Aurora): Greenwich Parkı'ndan Londra Görünümü*; 2. *Gün Ortası: Afrika'daki Tanca Limanı, Cebelitarık Kayası ve Avrupa'nın Görünümü ile birlikte*; 3. *Gün batımı: Napoli Görünümü*; 4. *Ayışığı: Akdeniz Görünümü, Yangın Etkisi ile kontrast oluşturan ay ışığı görünümü*; 5. *Son sahne, Denizde fırtına ve bir geminin batması*¹³.

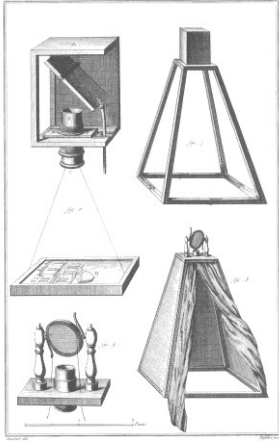
Onun, bu resimlerinin ayrıntısı ve ses ile ışık efektlerini nasıl elde ettiği 7 Nisan 1821 tarihli *The Literary Gazette*'de tarihinde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır:

Philippe Jacques de Louthembourg (1740-1812) ise Eidophusikon (doğanın görünümü) adını verdiği bir temsil şekli icat etmiştir. Sir Jashua Reynolds'un da beğenisini kazanan bu gösteri iki metre genişliğinde, bir metre yüksekliğinde, iki buçuk metre derinliğindedir ve doğanın üç boyutlu bir taklididir. Gösterinin ilk resmi Greenwich Parkı'ndaki Onetree Tepesi'nin zirvesinden bir görünümdür. İlk sahne, perdenin açılması ile birlikte şafak vaktini temsil eden parlak bir ışık ile sarmalanır. Bu parlak ışık gün doğumunun habercisi gibidir. Seyirci burada adeta sabah saatlerinin kokusunu içine çeker. Belli belirsiz bir ışık ufuk çizgisi boyunca görünür, manzara grinin puslu tonu ile kaplanır. Bulutlar sabah sisinin içinde birer yumak gibi geçer. Resim git gide aydınlanır, güneş ortaya çıkar, ağaçların üstlerini, yapıların çatılarını aydınlatır, güzel günün muhteşem parlaklığı görülür. Bulutlar her sahnede hareket halindedir. Yarı geçirgen boyalar ile resmedilmiş bu bulutlar tuvalin önünden ve arkasından lambalar ile aydınlatılır. Arkadan aydınlatıldığı seyirci tarafından algılanmaz. Üzerine resmin resmedildiği keten kumaş sahne direklerine sarmalanmıştır ve iki yanında bu keten kumaş hareket ettiren birer makara bulunmaktadır.

¹² Huhtamo, 2013, 99.

¹³ Altick, 1978, 121.

Loutherbourg, bu gösterisinde en çok bulutların temsilinde başarılı olmuştur. Önce ışık artar, sonra hareket belirli hale gelir. Bulutlar ufuk çizgisinin altında ortaya çıkar. Rüzgârın gücüne göre hızlı ya da yavaşça süzülür. Loutherbourg'un perdeyi aydınlatan ışığı sahne önünün üzerinde yer almaktadır. Işık kaynağı seyirciden gizlenmiştir. Bu lambaların önünde kızaklar üzerine yerleştirilmiş boyanmış camlar bulunmaktadır. Sarı, kırmızı, gri, mor ve mavi renkte olan bu camları ressam yansıtmak istediği ışık türüne göre tek tek ya da üst üste koyarak kullanır, böylece günün farklı zamanlarına ait büyümlü ışıklar elde eder. Sahnenin sahip olduğu olaya bağlı olarak ışık değişiklik gösterir. Resimlerin konuları arasında ise denizde fırtına, rüzgâr, dolu, gök gürültüsü ve şimşek gibi hava durumu ile ilgili konular ve ya şelaleler gibi doğal konular yer alırdı. Gök gürültüsü sesi elde etmek için bir zincire asılmış büyük bir bakır plaka sallanır ve bu plaka korkunç bir ses çıkarırdı. Dalga sesi içinse içinde deniz kabukları ve bezelye doldurulmuş kartondan kutular sallanırdı, yağmur ve dolu sesi de tohum ile dolu tüplerin sallanması ile elde edilirdi. Bu olayların yoğunluğuna göre kutular hızlı ya da yavaş şekilde sallanırdı¹⁴.

Resim 2-Diderot'un *Encyclopedie*'inde yer alan Camera Obscura Çizimleri.

Servondini ve Loutherbourg'un bu temsillerinin yanı sıra, çalışma prensipleri Antikçağ'dan beri bilinen Camera Obscura da çeşitli gösteriler için kullanılmıştır. Işık ve ışığın hareketleri antik dönemden beri izlenirken Camera Obscura ile ilgili yapılan araştırma ve çalışmalar yüzyıllardır süregelmektedir. Athanasius Kircher (1601-1680) tarafından icat edilen *Büyümlü Fener (Lanterna Magica)* ve Étienne-Gaspard Robert (1763-1837) tarafından icat edilen *Phantasmagoria* camera obscuranın kullanıldığı iki önemli gösteridir.

Camera obscura, Diderot'un *Encyclopedie*'inde tanımlanmıştır: "Görmenin doğası hakkında çok aydınlatıcıdır; nesnelere kusursuz biçimde benzeyen imgeler ürettiği için sunduğu görüntü eğlendirir;

nesnelere renklerini ve devinimlerini başka herhangi bir temsil türünden çok daha iyi bir biçimde temsil eder¹⁵. Bu tanımda, Diderot Camera Obscura'nın dış gerçekliği kusursuz bir biçimde yansıtmaya vurgu yapmaktadır. **(Resim 2)**

Jonathan Crary ise Camera Obscura'nın yanılsama yaratma gücüne vurgu yapar; "Camera Obscura, dış gerçekliğin görüntüsünü kusursuz bir biçimde yansıtmaya yanı sıra, yanılsama yaratmak için de kullanılmıştır.

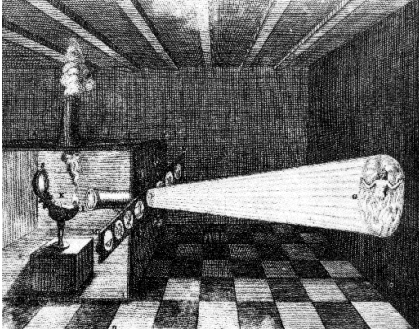
¹⁴ The Literary Gazette, 7 Nisan 1821, 216-217-218.

¹⁵ Diderot'tan aktaran Crary, 2004, 46.

*Büyülü Fener (Laterna Magica), camera obscuranın yaygın kullanım alanlarının tam tersini temsil eder*¹⁶.

Büyülü Fener (Lanterna Magica):

Büyülü Fener (Lanterna Magica), Athanasius Kircher (1601-1680) tarafından icat edilmiştir. Kircher bu buluşunu 1645-1646 yıllarında yazdığı *Büyük Işık ve Gölge Kitabı (Ars Magna Lucis et Umbrae)*, adlı eserinde tanımlamıştır¹⁷. Optik konusundaki

Resim 3- Athanasius Kircher'in Büyülü Fener İllustrasyonu, *Büyük Işık ve Gölge Kitabı* 1671.

çalışmaları içeren bu kitabında bu buluşunu gösteren görsele de yer vermiştir. **(Resim 3)** Modern diyapozitif projeksiyon makinesinin arkaik biçimi olarak nitelendirilebilecek olan büyülu fener, bir cam üzerine resmedilen resmin ışık kaynağı ve lens arasına yerleştirilmesi ile gerçekleştirilmektedir¹⁸. Bir kutunun içine mum ya da kandil gibi bir ışık kaynağı, kutunun açık olan yüzeyine mercek yerleştirilir. Bu merceğin önüne ise cam üzerine resmedilmiş resimler konular ve bu resimler kızak yardımı ile hareket ettirilir¹⁹. 18. ve 19. yüzyıllarda en önemli kitlesel temsillerden birisi haline gelen büyülu fenerde net bir görüntü elde edebilmek lambaların gelişimine bağlı olarak gerçekleşmiştir. *Kireç lambası (limelight)* ile aydınlatılan resimler asetilen ve elektrik arc lambası ile aydınlatılmaya başlanınca resimlere renk ve hareket efekti eklenmiştir. Cam üzerine suluboya ile resmedilen resmin verniklenerek yoğunluğu azaltılmış, hint mürekkebi ile koyultulmuştur. Gösterilen resimler de kimi zaman birkaç sanatçı tarafından tamamlanmıştır. Sanatçı bazen resmin sadece konturlarını çizmiş, gerisini başka bir sanatçıya bırakmıştır²⁰.

Fantazmagorya (Phantasmagoria):

Fantazmagorya (Phantasmagoria), Robertson olarak tanınan, Étienne-Gaspard Robert (1763–1837) tarafından 1787 yılında icat edilmiştir²¹. Robertson, aynı zamanda fizikçidir ve sıcak hava balonları ile ilgili çalışmaları da bulunmaktadır. *Phantasmagoria (fantazmagorie)* Yunanca *phantasma* phantom (hayalet), ve *orao*

¹⁶ Crary, 2004, 46-47.

¹⁷ Roob, 2014, 230.

¹⁸ Ward, 2008, 351-352.

¹⁹ Atay, 2009, e-fotoğraf dergisi, <http://www.arsivfotoritim.com> .

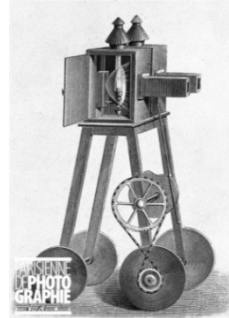
²⁰ Ward, 2008, 351-352.

²¹ Haydn, 1870, 473.

(algılamak) kelimelerinden oluşmaktadır²². Phantasmagoria, camera obscura ve büyülu fener kullanılarak gerçekleştirilen bir gösteridir ve içinde birçok yenilik barındırmaktadır. Büyülu fener ile seyirci arasına bir perde gerilir ve görseller büyülu fenerden bu perde aracılığı ile yansıtılır. **(Resim 4)** Fantazmagorya'da büyülu fener mekanizmasına tekerlek eklenmiş ve hareket ile zaman yanılması daha güçlü verebilmek için iki adet büyülu fener düzeneği kullanılmıştır. **(Resim 5)** Fantazmagorya'da sunulan konular ise panorama ve Diorama'da sunulanlardan farklıdır. Şeytanlar, cadılar, büyücüler, iskeletler ve hayaletler gibi doğaüstü konular seçilmiştir. Konular pagan ve heterodoks mitolojisinden alınmıştır. Bu Gotik konular büyük ilgi görmüştür²³.

Resim 4- Fantazmagorya Gösterisini Anlatan Bir Gravür.

Resim 5- Fantazmagorya'da kullanılan İki adet fener düzeneği.

Gösteri Kutusu (Show Box):

Resim 6- Thomas Gainsborough, Gösteri Kutusu, 18. Yüzyıl.

Thomas Gainsborough (1727–88) 18. yüzyılda kendi icat ettiği ve Gösteri Kutusu (*Show Box*) **(Resim 6)** adını verdiği camera obscurası ile manzara resmini ve ışığı bir araya getirerek gösterimler yapan bir başka İngiliz ressamdır. Gainsborough, yağlıboya tekniği ile cam üzerine manzara resimleri resmetmiştir. Gösteri kutusunun önünde büyüteçli bir lens bulunur, cam üzerine resmettiği resimleri ipek beyaz kumaş önüne koyar ve birbiri ardına gösterir, kutu buna izin verecek şekilde tasarlanmıştır. İpek kumaş ise

ışığın dağılımına yardımcı olur. Resimler arkadan üç adet mum ile aydınlatılır ve ressam mumları hareket ettirerek resim üzerinde farklı ışık etkileri yaratır. Kutunun

²² Fairholt, 1870, 339.

²³ Warner, 2006, 147-149.

önündeki lens resimden ne kadar uzak durursa yansıtılan resmin büyüklüğü o kadar artar²⁴. Gainsborough, resimlerini mavi, yeşil ve kahverengi gibi monokrom tonlarda resmetmiştir²⁵. **(Resim 7)**

Resim 7- Thomas Gainsborough'un Sergilediği Resimlerden Bir Örnek, 18. yüzyıl.

Diaphonarama:

Diaphonarama, Franz Niklaus Köning (1765-1832), tarafından icat edilmiştir. Bir camera obscura ve kızak yardımı ile gerçekleştirmiştir. Bu temsilde resimlerin üzerlerine farklı ışık etkileri uygulamış, böylece farklı zaman ve hareket algısı yaratmıştır²⁶. Resimlerini kâğıt üzerine suluboya tekniği ile resmetmiş, bu resimleri kimi zaman yağa bulamıştır. İzleyiciler bu gösteriyi karanlık bir ortamda izlemişlerdir. Topluma mal olan bir eğlence olmasa da Köning bu gösterilerini soylulara ve seçkin kişilere saraylarında sergilemiştir. Köning yüz resimden oluşan bu gösterisini sergilemeye 1811 yılında başlamış, İsviçre, Almanya ve Fransa'da sergilemiştir. 1820'de Tuileries Sarayı'nda bir gösteri yapmış, ardından daha büyük bir gösteriyi topluma açık olarak Paris'te sergilemiştir²⁷.

²⁴ <http://www.vam.ac.uk>, 22 Ocak 2016.

²⁵ Dubbini, 2002, 117.

²⁶ Marsh, 2003, 79.

²⁷ Oetterman, 1997, 74.

3. DİORAMA:

Diorama, Louis-Jacques-Mandé Daguerre (1787-1851) ve Charles Marie Bouton (1781-1853) tarafından icat edilmiştir. Dioramalar'dan ilki 11 Temmuz 1822'de Paris'te 4 Rue Sanson'da (**Resim 8**); ikincisi ise 1823 yılında Londra Regent's Park'ta

Resim 8- Paris'teki Diorama'yı Gösteren Bir Gravür.

Resim 9- Londra Regent's Park'ta bulunan Diorama'yı Gösteren Bir Gravür.

açılmıştır²⁸. (**Resim 9**) Londra ve Paris'te açılan Dioramaları Liverpool, Manchester, Bristol, Dublin, Edinburgh, Berlin, Breslau, Köln, Viyana, Stockholm ve Madrid'de açılan Dioramalar izlemiştir²⁹.

Diorama kelimesinin en eski tanımlarından bir tanesine John Timbs'in kitabında rastlanır: *Diorama, Yunanca "tamamen, bir uçtan bir uca" anlamına gelen dia ve "sahne, manzara" anlamına gelen orama kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur. Diorama'nun ilk gösterimleri yapıldığı zaman iki resmin sergilenmesi nedeniyle kelimenin "çift" anlamına gelen di ve orama kelimelerinden geldiği zannedilmiştir*³⁰. Günümüzdeki sözlüklerde ise Diorama kelimesinin dia ve horama kelimelerinden oluştuğu belirtilmektedir³¹.

Daguerre ve Bouton'un Diorama açmasında onların sanatsal geçmişleri çok önemli rol oynamıştır. Her ikisinin de panorama

ressamlarından birisi olan Pierre Prevost'a asistanlık yapmaları ve ondan ışık, gölge chiaroscuro ve

perspektif öğrenmeleri etkili olmuştur. Ayrıca Daguerre'in 1817-1822 yılları arasında Ambigue Tiyatrosu'nda ve Opera'da sahne tasarımcısı olarak çalışması, Pierre Luc

²⁸ Hyde, 1988, 111,114.

²⁹ Huhtamo, 2013, 141.

³⁰ Timbs, 1855, 253.

³¹ <http://www.oxforddictionaries.com>, 12 Kasım 2015.

Ciceri ile birlikte *Alaaddin'in Sihirli Lambası* adlı oyunda gaz lambası ile gün ışığı yaratması onun Diorama'da kullanacağı ışık sistemleri için kendini geliştirmesine, ışık kontrolü konusunda bir uzman olmasını sağlamıştır³². **(Resim 10)**

Resim 10 : Louis Jacques Mandé Daguerre, *Alaaddin'in Sihirli Lambası'nın Dekorunu Gösteren Bir Çizim*, 1822.

*dev bir tuval üzerindeki resimleri izleme ritüelidir*³³. Diorama, 19. yüzyıl seyir ritüeline yeni bir tanesini eklemiş ve çok başarılı olmuştur.

Diorama'nın ilk özelliği izleyiciye hareket ve zaman algısı vererek izleyicinin gerçeklik illüzyonunu daha güçlü hissetmesini sağlamasıdır³⁴. Oetterman'a göre; *Daguerre uzak diyarların resimlerini değil uzak diyarların kendilerini izleyiciye vermeye çalışmıştır. Dioramalar birer ucuz ve kolay seyahat yolu olmuştur*³⁵.

Paris'teki Diorama binası Pierre Chatelain tarafından tasarlanmıştır. Seyircilerin bulunduğu döner auditorium, onun tasarımıdır³⁶. Pierre Chatelain'in icadının patenti Paris dışına da hemen taşınmıştır. Londra'da Daguerre'in eşinin kardeşi John Arrowsmith tarafından 10 Şubat 1824 yılında bu binanın tasarımının patenti alınmıştır. Diorama Londra'da mimar Augustus Charles Pugin ve asistanı John Nash tarafından Regent's Park'ın güneydoğusundaki Park Square East'da inşa edilmeye başlanmıştır. Bina, 29 Eylül 1823 tarihinde açılmıştır³⁷. Diorama'nın patenti İngiltere'de *Repertory of Arts, Manufacture, and Agriculture* adlı dergide yayımlanmıştır. Ardından Almanya'da yayımlanan *Journal des Luxus und der Moden* adlı dergide 1825 yılında *Die Einrichtung des Diorama* başlığı adı altında Diorama'nın ne kadar önemli bir icat

³² Mannoni, 2000, 186.

³³ Altick, 1978, 165.

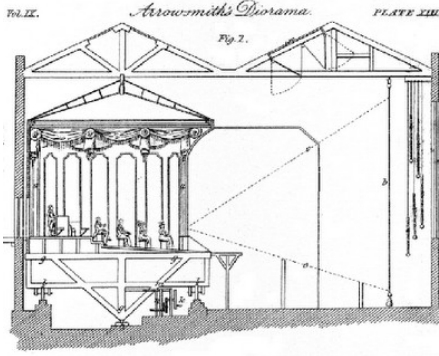
³⁴ Oetterman, 1997, 70.

³⁵ Oetterman, 1997, 79.

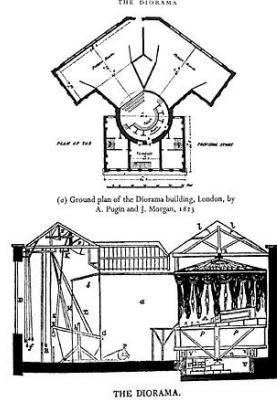
³⁶ Huhtamo, 2013, 144.

³⁷ Altick, 1978, 163-164.

olduğundan bahsedilmiştir Dergide ayrıca Diorama'nın kesit ve planına yer verilmiştir³⁸. (Resim 11-12)

Resim 11- Diorama'nın Kesiti.

Resim 12: Londra Regent's Park Diorama, Kesit ve Planı, 1825.

Londra'da 1823 yılında açılan Diorama'yı tasvir eden en erken tarihli kitaplardan bir tanesi John Timbs'in 1855 tarihli *Curisities of London : Exhibiting the Most Rare and Remarkable Objects of Interest in the Metropolis*'dir. Timbs bu kitabında Londra'daki Diorama'yı anlatır:

“Park Meydanı'nın doğusunda açılan Diorama, Londra'ya gelmeden önce Paris'te sergilenmiştir. Londra'ya ise mucitleri M.M. Bouton ve Daguerre tarafından getirilmiştir. Bu sergi evi Morgan ve Pugin tarafından tasarlanmıştır. Binanın kubbesinde yarı saydam madalyon portreler bulunmaktadır. Binanın tamamı 10.000 sterline dört ayda tamamlanmıştır. Diorama iki resimden oluşur. 24 metre genişliğinde ve 12 metre yüksekliğinde olan bu resimler yarı saydam bir yüzey üzerine mükemmel olarak resmedilmiştir. Bu resimlerin resmedildiği yüzey, üzerlerinde ışık ve gölge değişiklikleri yapılabilmesini sağlar ve bu sayede üzerlerinde çok çeşitli doğa olayları yansıtılır. Yukarıdaki cam yüzeyli çatıdan gelen ışıkla aydınlatılan resimleri izleyiciler karanlık bir ortamda izler. Diorama'daki sergi düzeneği, optik ve mekanik özelliklere sahiptir. Seyircilerin iki farklı Diorama gösterisini izleyebilmeleri için izleyiciler bir düzenek tarafından döndürülür. Böylece izleyiciler sandalyelerinden kalkmadan iki ayrı gösteriyi izler. Resmedilen perde sabitken, bu perdeye yansıtılan ışıklar çeşitlidir. Işık, resmin yarı saydam bölümlerinin içinden geçer. Bazı ışıklar resmin üzerinde ve önünde, bazıları ise arkada yer alır. Hareket ettirilebilen şeritler ile ışık resmin üzerine dağıtılır ya da direkt olarak resim üzerine uygulanır. İzleyiciler resme 9-12 metre uzaklıkta oturur. İki diorama resmi arasında bir duvar bulunur. Diorama'da şeffaf, yarı şeffaf ve

³⁸ Journal des Luxus und der Moden, 1825, 307-312, 313.

ışık geçirmez renklendirme tekniği ile ışık ve gölge etkisinin farklı yoğunluktaki ve etkideki uygulamaları yapılmıştır. Böylece ay ışığı ve aniden parlayan güneş gibi doğa manzarası temsilleri gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra eşsiz mimari görünümde de sergilemeler arasında yer almıştır. Canterbury Katedrali'nin içi 1823 yılında ilk sergilenen ve bu türün zaferi olan bir örnektir. Atmosferik etkilere sahip olan Sarnen Vadisi de bu resme eşlik eder. ...Regent's Park Diorama sanatsal anlamda başarılı olsa da ticari anlamda başarı kazanamamıştır. 1848 yılının Eylül ayında satılmıştır”³⁹.

Diorama, Timbs'in de belirttiği gibi resimlerin izleyici üzerindeki etkisini arttırmak için özel olarak tasarlanmış bir mimariye sahiptir. Altick'in de belirttiği gibi, “Bu özellikler izleyicileri binaya girdikleri andan itibaren resme hazırlar. Seyircinin gerçek hayattan kopup resmin büyümesine hazırlanması amacıyla Diorama'ya uzun yarı karanlık bir koridordan girilir. Seyircilerin vardıkları seyir mekânı ise tamamen karanlıktır. Resmin sergilenmesi başladığında resme yansıtılan ışıklar ve o parlaklık izleyicilerin karanlık bir ortamda oturmaları sebebiyle daha etkileyici hale gelir. Sergilenen resimlerin tuvallerinin sınırları ise izleyici tarafından görülemez, resmin her iki yanındaki duvar resimlerin bittiği yeri kapatacak şekilde tasarlanmıştır. İzleyici resme yaklaşık 13 metre uzaktan bakar ve resmin iki yanındaki duvarlar resmin daha derinde yer alıyormuş izlenimini yaratır. Böylece izleyici karanlık bir koridorun başından koridorun sonundaki dünyaya gözlerini yöneltiyormuş izlenimine kapılır. Diorama binasının merkezinde bir daire bulunur. Bir kabukla kaplanmış. Bu çemberin iki yanında iki ayrı resim gösterisinin sergilendiği alan vardır. İzleyicilerin oturduğu platform saat yönünde 73 derece döndürülür ve izleyiciler hiç hareket etmeden ikinci gösteriyi izler. Her bir gösteri on beşer dakikadan oluşmaktadır. Birinci gösteri bittiğinde çan çalar ve izleyicilerin oturduğu platform döndürülerek ikincisi gösterilmeye başlanır.”⁴⁰

Paris ve Londra'daki Dioramalar temelde birbirinin aynısıdır. Paris'teki Diorama'da üç adet sergi bölümü varken, Londra'dakinde iki adet sergi bölümü vardır. Paris'teki fazladan bölüm resimlerin hazırlanması için kullanılan bir stüdyo niteliğindedir⁴¹. Paris'teki Diorama 350 kişilik bir izleyici kapasitesine sahipken Londra'daki ise 200 kişilik bir seyirci kapasitesine sahiptir. Her ikisinde de seyircilerin bulunduğu seyir platformu daireseldir⁴². Ancak iki Diorama arasındaki temel fark, Paris'teki Diorama'nın sadece ön planda seyircilerin oturabileceği banklara sahip olmasıdır. Dolayısıyla ön tarafta yer alamayan seyircilerin geri kalanı gösteriyi ayakta izlemektedir. **(Resim 13)** Londra'da ise bütün seyirciler oturur ve salonun kapasitesi bu nedenle Paris'tekine göre daha azdır. Diorama'nın mimarisinin en önemli özelliği farklı ışık oyunlarının ve aydınlatmanın uygulanabileceği nitelikte olmasıdır. Diorama resmi kaliteli bir keten kumaş üzerine resmedilir ve bu kumaşın üzerine yapılan resmin bir kısmını opak, bir kısmını ise yarı saydam boyalar oluşturur. Boyaların bu farklı

³⁹ Timbs, 1855, 252-253.

⁴⁰ Altick, 1978, 165.

⁴¹ Oettermann, 1997, 77.

⁴² Altick, 1978, 164-165.

malzemesi resim üzerine uygulanan ışık oyunlarının farklı etkiler yaratmasını sağlar. Diorama'daki ışık oyunları temelini tiyatrolarda kullanılan sahne efektinden alır⁴³.

Resim 13- Diorama Gösterisini İzleyen İzleyicileri Gösteren Bir Gravür.

Diorama gösterisinde uygulanacak olan bütün program önceden belirlenmiştir. Bu programda halatlar, ipler, makaralar ve denge sağlamak için kullanılan ağırlıklar vardır. Bu düzenekler, bir tür obtüratör sistemi olarak tanımlanabilecek perde sistemini harekete geçirmektedir. Diorama'da sergilenen resmin önünde, yukarısında ve arkasında birer pencere yer alır. Bu pencerelerin önüne halatlar ve makaralar ile hareket ettirilebilen renkli perdeler asılmıştır. Filtre olarak adlandırabilen

bu perdelerin bazıları ışık geçirmezdir. Böylece bu ışık geçirmez perdeler resmin belirli bölgelerindeki ışığı tamamen keser. Perdelerin geri kalanı ise renkli geçirgen kumaşlardır ve resmin üzerindeki rengi ve perdeye yansıyan ışığın yoğunluğunu değiştirmeyi sağlar. Bu geçirgen ve geçirgen olmayan perdeler sayesinde resim üzerine yansıtılan renk, ışık ve gölgede çeşitlilik elde edilmiştir. Gösteride yapay ışık kullanılmamış, sadece günışığı kullanılmıştır. Renkli perdeler bulutlu bir günde bile günışığı etkisi verebilmiştir. Diorama gösterisinde sergilenen her resim kendi içinde basit bir senaryoya sahiptir⁴⁴.

Diorama'da sergilenen resimlerin isimleri: İsviçre'deki Sarnen Vadisi ve Canterbury Katedrali (1823); Brest ve Chartres Katedralleri (1824); Holyrood Şapeli Harabeleri (1825) (**Resim 14-15**) ; Roslyn Abbey ve Rouen Katedrali (1826); Sis içinde Harabeler ve St. Cloud, Paris (1827) of Unterseen Vadisi ve the St. Wandrille Manastırı (1828); Thiers Köyü ve Roma St. Peter's Bazilikası (1829), Mt. St. Gothard and Rheims Katedralleri (1830-1831-1832), Montmarte ve Pisa Campo Santo (1832)'dir⁴⁵.

Diorama'nın açılışı Daguerre tarafından resmedilen İsviçre'deki Sarnen Vadisi'nin görünümü ile Bouton ile birlikte resmettikleri Canterbury Katedrali'nin şapellerinden bir tanesinin görünümü ile gerçekleşmiştir⁴⁶.

Daguerre, bir manzara ressamı olarak Diorama'sında izleyicilerini romantik, zamansız diyarlara götürmüştür. Savaş gibi güncel konular Dioramalar'da yer

⁴³ Huhtamo, 2013, 144, 145, 146.

⁴⁴ Altick, 1978, 165-166-167.

⁴⁵ Altick, 1978, 166.

⁴⁶ Wood, <http://www.midley.co.uk>, 10 Kasım 2015.

almamıştır. İzleyiciler gotik kiliselerden arta kalan şiirsel harabelerde gezinmiş, İsviçre'nin eşsiz doğasına tanıklık etmiştir.

Resim 14-L. J. M. Daguerre, Holyrood Şapeli Harabeleri, Ahşap Baskı, 1823.

Resim 15-L. J. M. Daguerre, Holyrood Şapeli Harabeleri, 1824.

Eylül 1825'de *The Gentlemen's Magazine and Historical Chronicle*'de yayımlanan haberde Holyrood Şapeli Harabeleri adlı resmin ay ışığı sahnesinin Daguerre, Chartes Katedrali'nin Bouton tarafından resmedildiği belirtilmiştir. Resimlerde illüzyonun mükemmel olduğu vurgulanmıştır. Şöyle devam edilmiştir: *Bulutlar seyircinin gözünün önünden sanki gerçekten geçmekte, resimdeki figürler sanki gerçekten hareket etmektedir. Sergilenenler sanki resim değil gerçek bir görünümüdür. Bütün bu gerçeklik illüzyonu ışık ve gölgenin mükemmel yönetimi sonucu gerçekleşmektedir. Mükemmel derecede resimsel illüzyon yer almaktadır. Mezar taşları ve yapıların bir kısmı ay ışığı ile aydınlatılmaktadır. Işığın önünde düşüncelere dalmış gitmiş kadın figürü resme güçlü bir merak katmakta ve ışığın güçlü etkisini göstermektedir*⁴⁷.

“*Canterbury Katedrali ve Sarnen Vadisi*” Diorama’da ilk sergilenen eserler arasındadır: *İzleyiciler önce tamir halindeki katedralin iç görünümünü ile karşılaşır. İki işçi dinlenmektedir ve tahta parçaları yerlere dağılmıştır. Yapı günüşiği ile aydınlatmakta, pencerelerinden içeriye güneşin parlak ışığı girmektedir. Ancak zaman zaman katedralin bazı yerleri kararmaktadır. Bulutlar geçerken katedral kararmakta, içeride nesnelerin üzerine düşen ışık değişmektedir. Bu büyüleyici katedral görünümünden sonra izleyicilerin oturduğu platform döner ve izleyici İsviçre'nin Sarnen Vadisi'ni görürler, ön planda göl, arka planda ise karlarla kaplı dağlar vardır. Dingin bir öğleden sonradır. Ancak gökyüzü zamanla değişir ve hava kararır fırtına kopacaktır. Fırtınanın kopmasıyla bu gösteri sona erer*⁴⁸.

Joseph Nicéphore Niépce (1765-1833) de Diorama'yı 1827 yılının Eylül ayında ziyaret etmiş ve oğluna yazdığı mektupta bu deneyiminden bahsetmiştir.

⁴⁷ The Gentlemen's Magazine and Historical Chronicle, Eylül 1825, 259, 260.

⁴⁸ Altick, 1978, 166-167.

Yazdıklarına göre Niepce Roma St. Peters Katedrali'nin içini, yangın sırasında ay ışığındaki Edinburhg'u ve İsviçre'nin bir çığ felaketini gösteren resimden çok etkilenmiştir. Niepce'e göre gerçeklik illüzyonu bu resimlerde çok yoğun olarak hissedilir⁴⁹.

Niepce'in etkilendiği resimlerden birisi olan Goldau Vadisi'ndeki Yangın (*The Conflagration in the Valley of Goldau*) adını taşıyan gösteride 1806'da İsviçre'de gerçekleşen bir çığ felaketi anlatılmaktadır. Resim, parlak bir günışığı ile aydınlanan bir vadi resmi ile başlar. Resmin arka planında zirvesi karla kaplı dağları göstererek ve karararak devam eder. Bu kararına adeta bir felaketin habercisi gibidir. Bu dağların eteklerinde İsviçre'nin dağ evleri yer alır, ineklerin çan sesleri de resmin gerçekçiliğini artırır. Sonrasında, bir fırtına çıkar ve kararmış olan vadide aniden yağmur başlar. Bu sahnede sadece flaşlarla aydınlatılan bir ortam oluşur. Bu flaşlar gök gürültüsü efektidir. Köyde yaşayanlar evlerinden çıkar ve olaya bakarlar. Ancak daha sonra büyük bir çığ kopar, insanların üzerine düşer ve orada insan izi kalmaz. Bu olaydan sonra bulutlar azalırken ay ışığı gökyüzünde yükselir⁵⁰. **(Resim 16)**

Resim 16- Goldau Vadisi'ndeki Yangın.

Daguerre Dioraması'nda her yıl iki yeni resim sergilemiştir. Resim çiftleri genelde birisi manzara diğeri ise kiliselerin içi şeklindedir. O, Diorama'da seyircilerin ilgisini canlı tutmak için bazı yenilikler yapmıştır. 1832 yılında resmettiği *Chamonix Vadisi* adlı resmi için bir Alp evinden parçalar getirmiştir⁵¹.

Daguerre, asistanı Hippolyte Victor Valentin Sebron (1801-1879)⁵² ile birlikte Diorama'da "Çift Etkili Diorama" adını verdiği bir yenilik gerçekleştirir. Bu, zamanın geçişi efekti tek bir tuvalde canlandıran bir uygulamadır. Bu yenilik ile birlikte

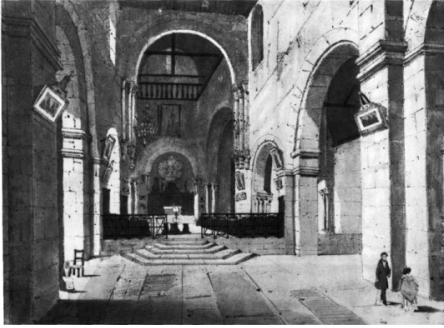
⁴⁹ Newhall, 2009, 17.

⁵⁰ B.Lowry ve I.B.Lowry, 2000, 5-8.

⁵¹ Oetterman, 1997, 80.

⁵² Hippolyte Victor Valentin Sebron (1801-1879) Paris'te doğmuştur. Daguerre gibi çok yönlü bir sanatçıdır. Diorama için resmettiği resimlerin yanı sıra manzara resimleri, portreler resmetmiş, fotoğraf ile ilgilenmiştir. Paris'te salon sergilerine katılmıştır. Ayrıca Mısır ve İstanbul'a seyahat edip birçok eser üretmiştir (Karel, 1992, 743-744).

gündüz geceye aynı tuval üzerinde dönüştürülebilmektedir. Bu tekniğin en başarılı uygulandığı örnek ise Saint Etienne Du Mont Kilisesi'ne ait olmaktadır. Bu çift etkili dioramanın sırrı ise ilk kez gizli kandillerin de kullanılmasıdır⁵³. Bu resim 1834-1837 yılları arasında sergilenmiştir. Bu gösteride ilk görüntü günışığı ile aydınlanan kilise nefidir. Kilisede iki figür dışında hiç kimse yoktur. Kilisedeki ışık yavaş yavaş kararır ve altardaki mumlar göze çarpar. Bu defa kiliseyi gün ışığı değil mumlar aydınlatır. Diğer yandan kilisedeki boş sandalyeler dolmaya, kilise müziği duyulmaya başlar. Bu gösterinin doruk noktasıdır. Bu andan sonra müzik azalır, mumlar söner, kilisedeki kalabalık yerini tenhalığa bırakır⁵⁴.Günümüze bu gösteriden 1850 tarihinde *polyroma panoptique*'de gösterilmek üzere hazırlanmış resimlerin litograf baskısı ulaşmıştır⁵⁵.
(Resim 17)

Resim 17: Geceyarısında Ayin, St. Etienne Du Mont, 1850.

Daguerre'in Paris'teki Dioraması'nda 8 Mart 1839'da bir yangın çıkmış ve Diorama tamamen yok olmuştur. Bu yangın ile ilgili Nisan 1839'da *The Gentleman's Magazine*'de bir haber yayımlanmıştır. Haberde yangının Daguerre'in Dioraması için Santa Maria Maggiore adlı kilisenin iç mekânını tasvir eden yeni bir resmin hazırlığı içinde olduğu stüdyosunda çıktığı belirtilmektedir. Ayrıca bu yangında Daguerre'in fotoğrafın keşfi ile ilgili yaptığı çalışmaların da yok olduğu vurgulanmıştır⁵⁶.

Paris'teki Diorama'nın tamamen yok olmasından sonra Daguerre Dagerotip⁵⁷ (Fotoğraf) çalışmalarını hızlandırmış ve keşfinin patentini alma sürecine girmiştir. 1839

⁵³ Huhtamo, 2013, 146.

⁵⁴ Batchen, 1997, 139-143.

⁵⁵ Mayer, 1985, 18-19.

⁵⁶ The Gentlemen's Magazine and Historical Chronicle, Nisan 1839, 424.

⁵⁷ Dagerotip, ışığa duyarlı hale getirilmiş bakır plaka üzerine fotoğraf çekme tekniğidir. Çoğaltılamaz. Dagerotip adı verilen bu zorlu yöntem beş aşamada gerçekleştirilir. "1) Kimyasal olarak saf, gümüş bir tabaka ile kaplanmış bakır levha alınır, iyice parlatılır ve bir çerçeve içine yerleştirilir. 2)Çerçeve bir kutuya konur. Gümüş ile kaplı bu yüzey, metali altın rengine boyayacak iyot buharına tabi tutulur. 3) Levha kasnaklanır. Bir saat içinde kullanılmalıdır. Pozlama süresi 15 ila 30 dakikadır. 4) Pozlamadan sonra levha 60° ısıtılmış, civa ihtiva eden bir

yılı Diorama'nın bittiği, fotoğrafın başladığı yıl olarak tarihe geçmiştir. Diorama, sinema öncesinde büyük ilgi çeken bir eğlence (entertainment) olarak tarihte yerini almıştır. Diorama, günümüzde bir olayın üç boyutlu olarak modellenmesine, üç boyutlu nesnelerin sergilenmelerine verilen isimdir. Hem dünyada hem de Türkiye'de savaş konulu dioramalar çeşitli müzelerde sergilenmektedir⁵⁸. Bu eserler de ayrı bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALTICK, R. D. (1978), *The Shows of London*, Harvard University Press, Harvard.
- BATCHEN, G. (1997), *Burning With Desire: The Conception of Photography*, MIT Press, Cambridge.
- COMMENT, B. (1999), *The Panorama*, Reaktion Publishing, Londra.
- CRARY, J. (2004), *Gözlemcinin teknikleri: On Dokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernie*, Çev: Elif Daldeniz, Metis Yayınları, İstanbul.
- DUBBINI, R. (2002), *Geography of the Gaze: Urban and Rural Vision in Early Modern Europe*, University of Chicago Press, Chicago.
- FAIRHOLT, F. W. (1870), "Phantasmagoria", *A Dictionary Of Terms in Art*, s. 339, Oxford Üniversitesi.
- HUHTAMO, E. (2013), *Illusions in Motion: Media Archaeology of the Moving Panorama and Related Spectacles*, MIT Press, London.
- HYDE, R. (1988), *Panoromania!: Art and Entertainment of the All-Embracing View*, Trefoil Publications and Barbican Art Gallery Publication, Londra.
- KAREL, D. (1992), Dictionnaire des artistes de langue française en Amérique du Nord: peintres, sculpteurs, dessinateurs, graveurs, photographes, et orfèvres, "Sebron, Hippolyte Victor-Valentin", s. 743-744.1992, Presses Université Laval, Laval.

kutuya aktarılır. Burada resim ortaya çıkar. Gelişme, sarı camdan bir pencerecik yardımı ile incelenebilir. 5) Ardından levha saf suya ve deniz tuzu ya da sodyum hiposülfüt eriyiğine batırılır, sonra da bol arı sıcak su ile yıkanır (Atay, 2004, 521). Bütün bu işlemlerden sonra kadife kutularda muhafaza edilir. Dagerotip, Keskin görüntü vermesi sebebiyle gerçekliğin aynası olarak tanımlanmıştır.

⁵⁸ Türkiye'de bu dioramaların sergilendiği başlıca müze ve sergi salonları: İstanbul Askerî Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, İstanbul Minitürk Panorama Zafer Müzesi (2003), Ankara Anıtkabir Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi (2002), Çanakkale Şehitleri Anıtı ve Atatürk Sergi Salonu (2013) ve Hisart Canlı Tarih ve Diorama Müzesi'dir (2014). (Ayrıntılı liste için bkz : International Panorama Council, <http://panoramacouncil.org/>)

- LOWRY, B. ; LOWRY I. B. (2000), *The Silver Canvas: Daguerreotype Masterpieces from the J. Paul Getty Museum*, Getty Publications, Los Angeles.
- MANNONI, L. (2000), CRANGLE R. (Ed), *The Great Art Of Light And Shadow: Archaeology of the Cinema*, University of Exeter Press, Exeter.
- MARSH, A. (2003), *The Darkroom: Photography and the Theatre of Desire, Images from World-Wide Collections*, Macmillan Education AU, Melbourne, s. 79.
- MAYER, R.A (1985), *Journal of Photography and Motion Pictures of the International Museum of Photography at George Eastman House*, Vol. 28., No.2, June 1985, s. 18-19.
- NEWHALL, B. (2009), *The History of Photography: from 1839 to the present*, Museum of Modern Art Publishing, New York.
- NICOLL, A., ROSENFELD, S.M. (1981), *The Garrick Stage: Theatres and Audience in the Eighteenth Century*, Ed. Sybil Marion Rosenfeld, Manchester University Press, Manchester.
- OETTERMANN, S. (1997), *The Panorama: History of a Mass Medium*, Zone Books, NewYork.
- PAYNE, J.B. (Ed.)(1870), Joseph, H. “Robertson (Etienne Gaspard Robert)”, *Haydn's universal index of biography from the creation to the present time: for the use of the statesman, the historian, and the journalist*, E. Moxon, son, and co., s. 473.
- PINSON, S. C., (2008), “Daguerre, Louis Jacques Mandé (1787–1851)”, *Encyclopedia of Nineteenth-Century Photography*, J. Hannavy (Ed.), Taylor & Francis, New York.
- ROOB, A. (2014), *Alchemy&Mysticism*, Taschen Publishing, Köln.
- TIMBS, J. (1855), *Curisities of London : Exhibiting the Most Rare and Remarkable Objects of Interest in the Metropolis*, s. 252-253, D. Bogue, Londra.
- WARD, G. W.R. (2008), “Magic Lantern”, *The Grove Encyclopedia of Materials and Techniques in Art*, s. 351-352, Oxford University Press, New York.
- WARNER, M. (2006), *Phantasmagoria: Spirit Visions, Metaphors, and Media Into the Twenty-first Century*, Oxford University Press, New York.

Online Dergiler

ATAY, S. (2009), *Aydibi Üniteleri: Fotoğrafi Düşünüyorum, Gözlerim Kapalı, Fotoritim e-Fotoğraf Dergisi*, Haziran 2009.

Erişim: 21 Ağustos 2015, <http://www.arsivfotoritim.com/yazi/simber-atay-eskier-aydibi-uniteleri-fotograf-dusunuyorum-gozlerim-kapali/>, Fotoritim e-Fotoğraf Dergisi.

WOOD, R. D. (1997), Daguerre And His Diorama in The 1830s: Some Financial Announcements, *Photoresearcher (European Society for the History of Photography, Croydon, UK.)*, No 6 (1994/95/96), s. 35-40.

Erişim 10 Kasım 2015,

http://www.midley.co.uk/midley_pdfs/Diorama_Paris_Wood.pdf, Midley History of early Photography.

Dergiler

The Gentlemen's Magazine and Historical Chronicle (September 1825), Dioramas, 95. Cilt, 2. Bölüm, s. 259-260., London.

Journal des Luxus und der Moden, (1825), Jahrgang 40, Mai, Heft 39, s. 307-313.

The Gentleman's Magazine and Historical Chronicle, (April 1839),. 11. Cilt, s. 424, Londra.

The Literary Gazette: A Weekly Journal of Literature, Science, and the Fine Arts, (7 April 1821), s. 216-217-218, H. Colburn, London.

Ansiklopediler

Güzel H.C., Çiçek, K., Salim Koca, (Ed) (2014), S. ATAY, S., “Osmanlı İmparatorluğu’nda Fotoğrafın Başlangıcı”, *Türkler Ansiklopedisi, , Yeni Türkiye Yayınları, 15.Cilt*, s. 518-523.

Metin İçin Yararlanılan Web Siteleri

http://www.vam.ac.uk/content/articles/g/gainsboroughs_showbox/

(Erişim 22 Ocak 2016)

<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/diorama>,

(Erişim 12 Kasım 2015)

<http://daguerre.org/resource/history/history.html>,

(Erişim 11 Kasım 2015)

Resimlerin Alındığı Web Linkleri

Resim 1 : Edward Francois Burney, Eidophusikon Çizimi, 1782.

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=12290001&objectId=748338&partId=1#more-views (Erişim 21.05.2015)

Resim 2: Diderot’un *Encyclopedie*’sinde yer alan Camera Obscura Çizimleri.

<http://quod.lib.umich.edu/d/did/did2222.0001.436/--drawing?rgn=main;view=fulltext;q1=camera+obscura> , (Erişim 20.05.2015)

Resim 3 : Athanasius Kircher'in Büyülü Fener İllustrasyonu, *Büyük Işık ve Gölge Kitabı* 1671.

Resim 4: Fantazmagorya Gösterisini Anlatan Bir Gravür
<http://deliveryimages.acm.org/10.1145/2510000/2500096/figs/f2.html>

(Erişim 22.05.2015)

Resim 5: Fantazmagorya'da Kullanılan İki adet fener düzeneği.

<http://www.parisenimages.fr/en/collections-gallery/13729-11-fantascopie-belgian-physician-etienne-gaspard-robert-known-robertson-a-sort-magic-lantern-used-particular-theatre-soirees-fantastiques-paris-1798> (Erişim 22.05.2015)

Resim 6: Thomas Gainsborough, Gösteri Kutusu (Show Box), 18. Yüzyıl.

http://www.vam.ac.uk/content/articles/g/gainsboroughs_showbox/

(Erişim :21.08.2015).

Resim 7: Thomas Gainsborough'un Sergilediği Resimlerden Bir Örnek yüzyıl (Wooded Moonlight Landscape with Pool and Figure at the Door of a Cottage), 18. yüzyıl.

http://www.vam.ac.uk/content/articles/g/gainsboroughs_showbox/,

(Erişim :21.08.2015).

Resim 8 : Paris'teki Diorama'yı Gösteren Bir Gravür.

<https://graphicarts.princeton.edu/2015/02/22/daguerres-diorama/>, (Erişim : 21.08.2015).

Resim 9 : Londra Regent's Park'ta bulunan Diorama'yı Gösteren Bir Gravür

<http://brightbytes.com/collection/diorama.html>, (Erişim : 21.08.2015)

Resim 10 : Louis Jacques Mandé Daguerre, Alaaddin'in Sihirli Lambası'nın Dekorunu Gösteren Bir Çizim, 1822.

<http://www.artlyriquefr.fr/personnages/Daguerre%20Jacques.html> (Erişim 15.11.2015)

Resim 11 : Diorama'nın Kesiti.

http://zs.thulb.uni-jena.de/rsc/viewer/jportal_derivate_00217562/JLM_1825_0363.tif ,
Erişim (06.05.2015)

Resim 12: Londra Regent's Park Diorama, Kesit ve Planı, 1825.

http://zs.thulb.uni-jena.de/rsc/viewer/jportal_derivate_00217562/JLM_1825_0363.tif ,
Erişim (06.05.2015)

Resim 13 : Diorama Gösterisini İzleyen İzleyicileri Gösteren Bir Gravür
http://www.midley.co.uk/diorama/Diorama_Wood_3a.htm (Erişim 08.05.2015)

Resim 14 : L. J. M. Daguerre, Holyrood Şapeli Harabeleri, Ahşap Baskı, 1823.
http://www.midley.co.uk/diorama/Diorama_Wood_3a.htm (Erişim 08.05.2015)

Resim 15: L. J. M. Daguerre, Holyrood Şapeli Harabeleri, Yağlıboya, 1824,
<http://www.liverpoolmuseums.org.uk/picture-of-month/showlarge.aspx?id=12> (Erişim 08.05.2015)

Resim 16 : Goldau Vadisi'ndeki Yangın
http://www.midley.co.uk/diorama/Diorama_Wood_3a.htm (Erişim 08.05.2015)

Resim 17: Gece Yarısında Ayin, St. Etienne Du Mont, 1850.

http://image.eastmanhouse.org/files/GEH_1985_28_02.pdf , (Erişim, 08.05.2015)